

A fehéregyházi Petőfi-múzeum

*A fehéregyházi Petőfi-múzeum ma,
1991. július*

*Haller Lujza,
a fehéregyházi Petőfi-múzeum alapítója*

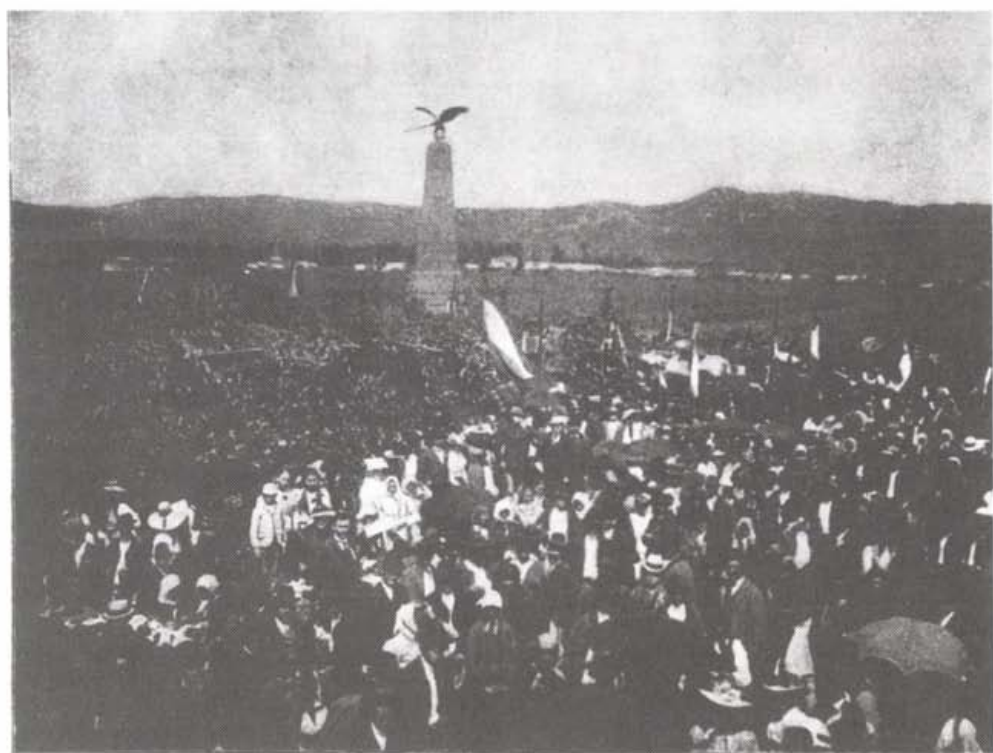
A ma Maros (legkorábbi Fehér, majd Felső-Fehér, Fogaras, végül Nagy-Küküllő) megyéhez tartozó, önálló önkormányzattal rendelkező község lakóinak száma kb. 4500. Ebből mintegy 20% magyar. A falut, Alba Ecclesia néven, legkorábban IV. Béla ifjúkirály oklevele említi 1231-ben. Egy 1315-ben kelt oklevél már Feyreghaz néven tartja számon. A szász telepesek 1432-ben Wyskyrch (Weisskirch) néven vallják otthonuknak, míg a román lakók még 1928-ban is Ferihaznak nevezik; később válik Albeștivé. (Alb románul fehéret jelent)¹.

Haller Ferenc fehéregyházi földesúr 1857-ben szabadult a kufsteini börtönből és érdeklődéssel fordult az itteni csatában elhunyt Petőfi emléke felé. Miklós Sámuel tiszteletes úrral – a bizonyára sokat tudó szemtanúval – a földi tereken már nem találkozhatott. Így a továbbiakban csak jórészt iskolázatlan helybeli román lakosainak vallomásaival törekedhetett a csata titkainak felfedezésére.

1867-ben elrendelte a hármás tömegsír korláttal való körülkerítését. Ez ma az emlékmű alatt van. A csata végső szakaszában ugyanis ezen részen, a mára nyomtalanul eltűnt kriptá környékén, iszonyatos tusa folyt. Egy ulánus század a Küküllő túloldalán haladva, a falut keletről megkerülve, elvágta a balszárny menekülő erdei harcosainak és általában a gyalogosok útját. Így – Dienes András szerint – mintegy 400 honvéd vesztette itt életét és került az emlékoszloppal jelölt tömegsírba (más források 150-re teszik az ide temetettek számát).

¹A helybeli kastélyról és nevezetes urairól bővebben lásd a Honismeret 1989. 4. számában R. D. I. írását (szerk.).

²A szobor 1916-ban Kiskunfélegyházára került.

*A fehéregyházi emlékoszlop felavatási ünnepélye – a Danky fivérek fényképe után.
(Vasárnapi Újság, 1897. 32. szám)*

Az 1890-es években merült fel egy nemzetközi összefogással építendő és a hely jelentőségéhez méltó emlékmű felállításának gondolata. A kezdeményezők Haller Ferenc és leánya, Lujza.

Az idős gróf halála után (1893) az emlékműre való országos gyűjtés folytatását Bethlen Gábor (keresdi), Nagy-Küküllő vármegye főispánja, az EMKE elnöke vállalta magára. Segítőtársai is illusztris személyek: a Rugonfalván született Bartha Miklós politikus, gyűjtő hatású újságíró, az EMKE egyik szellemi atyja; a fehéregyházi, majd segesvári és ott templomot építő református pap: Balás Imre, valamint Kuskó István, a kolozsvári Országos Történelmi Múzeum alapítója. A gyűjtés a segesvári vármegyeháza elé állítandó Petőfi-szobor² javára is folyt. Az emlékmű turulmadarára és a szobor elkészítésére Köllő Miklós kapott megbízatást, az obeliszket a Bosin testvérek építik fel.

1897. július 31-én, országos ünnepség keretében avatják fel a két emlékművet, a még élő honvédek és hősi halált haltak hozzátartozóinak jelenlétében.

Egy évvel később, 1898. július 31-én felavatták az emlékmű közelében épített múzeumot, múzeumőri lakással és hozzá tartozó gazdasági épülettel. Az emlékművet övező liget és a múzeumőr megélhetését nyújtó szántó területét Haller Lujza adományozta tönkrement birtoka maradványából. A nemes lelkületű, idős nő naponta kiment az emlékműhöz; ültette és gondozta a virágokat, óvta, gyarapította a múzeum állagát, gyámolította az első múzeumőr (Bálint Péter, 1871–1929) családját.

1899-ben, mint azt százas források tudni vélik, a grófnő múzeumot rendez be az ódon, romladozó kastély egyik helyiségében is. Vagy csak alkalmi kiállítást? Ugyanekkor kerül a múzeum falára egy fehér márványtábla a következő felirattal: *Az országos ereklyemúzeum az 50. évforduló ünnepén helyezteté ide e táblát tagja, hallerkőri Haller Louise grófnő honleányi érdemeinek tiszteletére, ki saját költségén építette ezt a házat.* Ezt a táblát az 1980-as években eltávolították.

Az 1910-es évek elején a Gáll család vette át a gondnoki feladatot.

Az első világháború során és az uralomváltás következtében a múzeum állaga megfogyatkozott, értékes anyagok veszttek el. A neves személyiségek bejegyzéseit, kézjegyeit tartalmazó vendégekönyv, a székelykeresztúri Varga Piroska nemzetiszín szalaggal átkötött kávéscsészéje, amelyből Petőfi állítólag utolsó reggelijét fogyasztotta, s az ágy, melyben állítólag utolszor aludt, mind nyomtalanul eltűntek.

Az őr személye is megváltozott. Pupázá Pavel és családja költözött be a múzeumőri lakba. A következményekről az 1925. július 27-i Brassói Lapok ilyen cím alatt ír: Nem gondozzák a fehéregyházi Petőfi-emlékművet. Alcímek: Gyom és por. Nincs pénz a rendben tartásra.

1936–37-ben tért haza orosz fogságból, miután ott családot alapított, itt pedig rég elsiratták, Suciu Zaharia, családostul. Mivel halottnak nem kell ház, az övét hiányában kisajátították. Így ő lett a Tanács tanácsára a múzeumőr.

A második világháborút követően Katóka János szobrász-keramikus vette át a múzeumőri feladatot. Petőfit ábrázoló domborművü medalionokat, nagyméretű, díszes virágcserepeket, vázakat készített, amelyek túléltek alkotójukat. Az emlékoszlop előtti és a Republicából vett idézettel díszített bronztábla a román kormány ajándékként került a mai helyére 1949-ben. Katóka részt vett a Magyar és Román Tudományos Akadémia 1956-os közös ásatásain, amelyek Petőfi testereklýeit keresték, jellegzetes, bal felső kiugró szemfoga alapján. A keresett lelet nem került elő. A rejtély maradt.

Katókát Dakó Ágoston és családja követte az árnyas tujáktól oltalmazott őr- és emlékhelyen. Az avatáskor még zsenge, törékeny csemeték az eltelt több mint fél évszázad alatt susogó, sudár fákká nőttek; jóval meghaladva az emlékoszlop magasságát. Csak a gerlék szomorú bűgása változatlan, időtlen, mint az emlékezés.

1969-ben Hajdú Gyözö és Sütö András a kerek évforduló alkalmával engedélyt szerzett a múzeum épületének átépítésére és az ispánkúti halálhely emlékművel való megjelölésére. Miután a felső engedély, nyilván tudatosan, csak 2–3 nappal az ünnepség előtt érkezett, az ispánkúti emlékművet szinte lehetetlen volt időre elkészíteni. És mégis, a feladat nagyszerűségét felismerő kőműveseknek sikerült a lehetetlen: a Petőfi-ünnepély napján készen állt a költő elestének helyét megjelölő, Hunyadi László marosvásárhelyi művész domborművével díszített mütárgy.

A múzeum átépítése után az őr lakása megszűnt, helyet adva a harmadik, legbelső terem számára, amelyben jeles képzőművészeink számára nyílt Petőfit láttató, állandó jellegű képzőművészeti kiállítás. A kiállított anyagok alá ekkor kerülnek a pontos, háromnyelvű feliratok (magyar, román, német).

Az állandóan ott lakó múzeumőrt (Dakó Ágostont) Máthé Edit tárlatvezető váltotta fel, majd sűrű egymásutánban váltják egymást az idegenvezetők. A nemzetiségi elnyomás súlyára mutatóan: Lukács Károlyné, Pinteá Valeria, Parchirie Lazár, Chindea Mihai. Ez utóbbi szolgálata alatt 1985-ben alapjaiból újjáépült a százados épület. Az ezt követő újrendezés azonban nem vált a múzeum előnyére. A kis kapusszoba ugyanekkor épült.

A demokratizálódási folyamat 1990-ben újrá magyar nemzetiségű és hosszú idő után fehéregyházi felelőst állított a múzeum élére, Simonné Albert Júliát. Bátorító jelenség a fehéregyházi székhelyű Petőfi Sándor Művelődési Egyesület megalakulása is, amelynek eddig hét országból verődtek össze támogatói, tagjai. Az egyesületnek a kulturális célokon túl gyakorlati hasznú célkitűzése is van, megépíteni egy olyan művelődési központot a mai múzeum közelében, amely fárosza, zarándok- és pihenőhelye lehetne a Petőfi szellemét tisztelőknak. Az épület tervét csaknem fél évszázada elkészítette Kós Károly, s ennek a végrendeletszerű tervnek a megvalósításáról az utókor nem mondhat le.

A PSME tiszteletbeli elnöke, Kányádi Sándor az egyesület alakuló közgyűlésén mondott beszédében bizakodásának így adott hangot: „Ha meglesz a háttér is hozzá az egész földgolyóról, én akkor hiszem, hogy ez itt, tájainkon, egy nagyon példaadó egyesület lesz és szolgálni fogja azt, amire nagyon ahítózunk, a megbékélést.”

Máthé Attila